

VROEGSTE GESCHIEDENIS TOT 1800

Er is weinig inzicht in mogelijke prostitutie bij onze vroegste voorouders door een gebrek aan bronnen. Er zijn geen archeologische restanten van bordelen in Arnhem en de rest van Nederland bewaard gebleven. Over de eerste geschiedenis van prostitutie in Arnhem is niet veel bekend. Archeologische vondsten wijzen er op dat circa 70.000 jaar geleden al menselijke bewoning was in het gebied waar nu de stad Arnhem ligt. Vrouwen kunnen zijn gevangen gezet tijdens stammenoorlogen en mogelijk dat seks in ruil voor eten, drugs en huisvesting plaatsvond. Dieren als chimpansees kennen ook seks als ruilmiddel. De prehistorische mens gebruikte dan wel geen heroïne, maar wel hallucinerende middelen. Vermoedelijk had de prehistorische mens respect voor de vrouw gezien de vruchtbaarheidscultus en was er minder schaamte over seks omdat men meer contact met de natuur had. In de buurt van Schaarsbergen zijn de eerste sporen gevonden van boeren, bewoners dus met een vaste verblijfplaats. Toen de mens meer landbouwer dan nomade en jager werd, leidde dit tot grotere samenlevingen met bezitsverhoudingen. Mogelijk verhoogde dat de spanningen en sekseongelijkheid. In uiterwaardengebied Meinerswijk zijn archeologische vondsten gedaan die wijzen op de aanwezigheid van Romeinen. Zowel mannen als vrouwen konden prostituee zijn in het oude Rome: mogelijk liepen die ook in dit gebied rond. De val van het Romeinse Rijk, de Germaanse overheersing en de opkomst van het christendom betekenden geen hemel op aarde voor de hoeren. Oorlogen veroorzaakten zwervende horden van prostituees onder slaven en lijfeigenen. Het christendom introduceerde het moraalgezever dat in de 19e eeuw zijn hoogtepunt kende en zich nog steeds voordoet. In de bijbel wordt gesproken over hoeren dan wel van een werkzaamheid waar een vergoeding tegenover staat. In de bijbel worden ook nauwkeurige omschreven richtlijnen gegeven voor het verbod van hoerij. Duidelijk wordt dat prostitutie voor de joden op grond van hun godsdienst niet was toegestaan.

Arnhem wordt (als Arneym) genoemd in 893 in een register van de bezittingen van de Abdij van Prüm in de Eifel.

Otto II van Gelre (circa 1215- 1271) verleende Arnhem stadsrechten in 1233. Prostitutie werd in de hand gewerkt door armoede, oorlog en de sterke afhankelijkheidsverhoudingen in de Middeleeuwen, ook in vreedstijd. Hoewel vreedstijd een relatief begrip is. Vooral volksmensen en niet adellijken leidden een risicovol bestaan en waren slachtoffer van het feodale systeem dat gestoeld was op landbezit van de adellijke elite en de geestelijkheid en de macht van de Rooms-katholieke kerk. De landheer bezat niet alleen grond en een kasteel, maar ook het lichaam van lijfeigenen.

Landheren vlogen elkaar regelmatig in de haren. Arnhem was in de loop der eeuwen vaak een strijdtoneel van allerlei landheren, maar ook van dievenbenden. Echte staten kenden we toen niet, eerder een soort lappendeken van domeintjes. Voor het gemak wordt in dit boek over Nederland gesproken, hoewel ons grondgebied verschillende benamingen voerde.

In de Middeleeuwen trokken veel hoeren met legers mee: de troshoeren. Vrouwen vormden oorlogsbuit die als prostituees werden verhandeld. In de 13^e eeuw had Arnhem al een omwalling, die in de loop der tijd werd versterkt met stadsmuren, poorten en torens. De komst van steeds meer immigranten, handelslieden en zeelieden trok prostituees aan die klanten in kroegen oppikten. Filips de Schone (1478-1506) die in Arnhem huis hield, verwekte tal van kinderen bij bijvrouwen. Ook bedelaars, vluchtelingen, slaven en andere armlastigen werkten als prostituee om geld te verdienen.

Ook (land) arbeiders en pachters waren onderworpen aan het absolute gezag van de landsheer. De prostituee stond op de laagste trede van de sociale ladder en was het absolute eigendom van de landsheer en bezat geen rechten.

Prostituees waren dus niet georganiseerd, zoals in gilden die alleen open stonden voor bepaalde beroepsbeoefenaars. Prostituees konden steun vinden bij andere prostituees en mogelijk vonden ze ook wel steun bij begripvolle lieden.

Het christendom predikt dan wel naastenliefde maar was jegens prostituees en andersdenkenden erg vijandig. Begeerte was des duivels en vrouwen stonden voor seksuele dreiging, aldus de christelijke moraal. De kerk propageerde het huwelijk dat in hun ogen heilig was. Seks diende in de ogen van de kerk louter de voortplanting en was er niet voor de

REGLEMENTERING 1800-1900

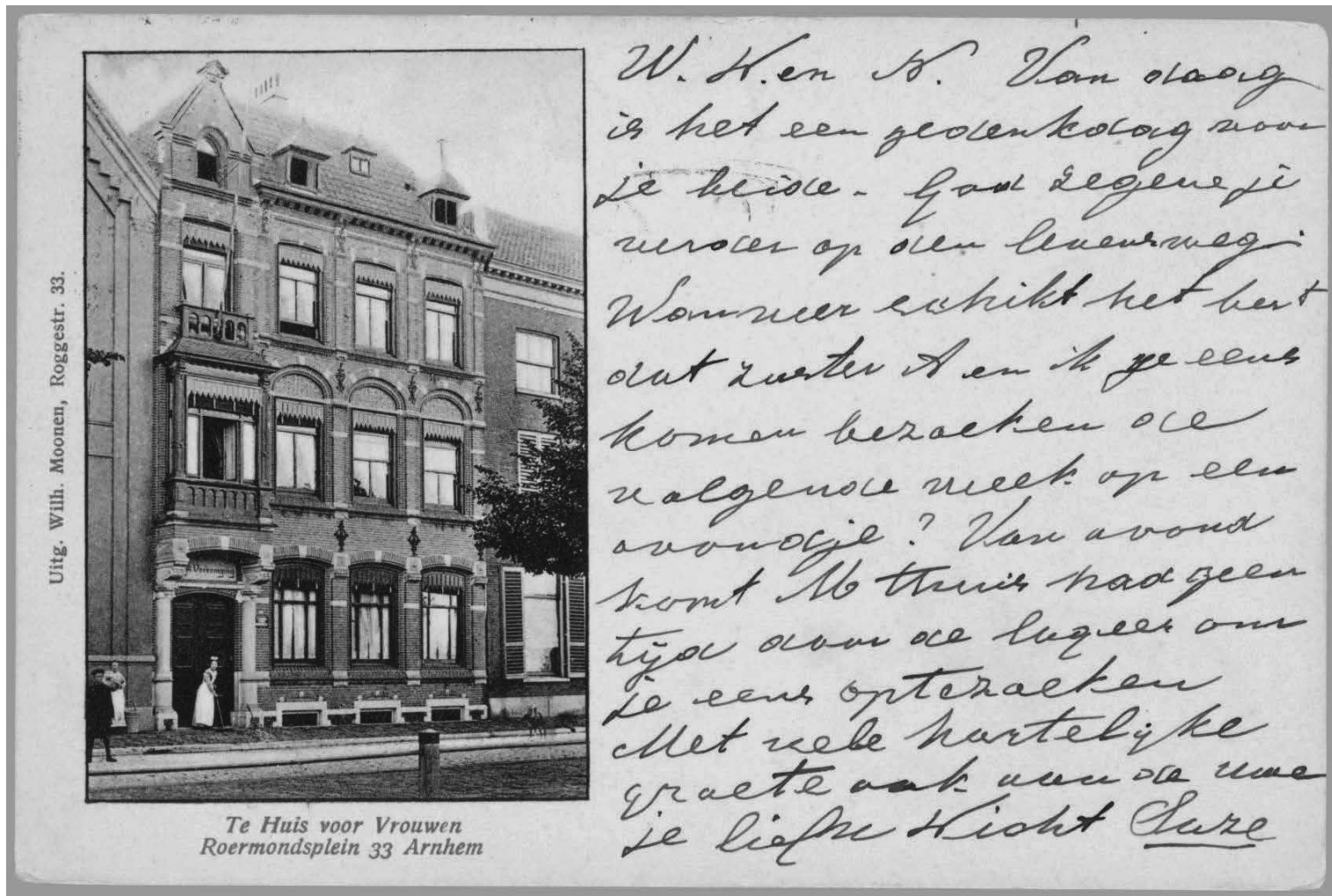

Engelbertus Millekes Knuvelder met emmer, lederen schort, baard en halsdoek in zijn hand staat voor zijn slagerij in Nijmegen (1890). <https://www.noviomagus.nl/h1.php?p=Gastredactie/Kersten2/Kersten2.htm>

Dit heerschap hield zich ook bezig met vrouwenhandel in Arnhem

BORDEELVERBOD 1900-1950

Tehuis voor Vrouwen aan het Roermondsplein 33 (1910). Gelders Archief

Ook hier werden prostituees opgevangen.

In 1954 verbouwd tot Doorgangshuis Stichting "De Welkom" (Roermondsplein 33-34)

GEDOOGBELEID 1950-2000

Raamprostitutie Spijkerkwartier

Het lijkt erop dat rond 1970 de straatprostitutie in Arnhem en haar buitengebied aan omvang heeft ingeboet en het Spijkerkwartier als centrale hoerenbuurt steeds belangrijker werd. De bordeelhouders kochten in de jaren 1960 panden voor een prikkie. Volgens een voormalige buurtbewoner vormden de jaren 1964-1965 een omslagpunt door de vestiging van een bordeel in een hoekpand in de Spijkerstraat. Vermoedelijk betrof dit Spijkerstraat 110, waar later de galerie van Rudy Kousbroek was gevestigd. Rond 1967 werden huizen met drie verdiepingen aangeboden voor rond f 2.600,- - f 8.500,-. Menig slachtoffer van de huizen crisis anno 2024 zal hier jaloers op zijn. De bordeelhouders richtten ook cafés, cafetaria's en biljarttenten en dergelijke op in de wijk. Dat deden ze om inkomsten te verwerven en om greep op de buurt te krijgen. Er werd ook melding van witwaspraktijken gemaakt, maar dat is niet bewijsbaar aan de hand van de bronnen. De opkopers van panden waar voorheen arbeiders waren gehuisvest kwamen ondermeer uit Den Haag en Amsterdam en zagen heil in het geld verdienen aan prostituees, die mede ook uit Den Haag en Amsterdam kwamen. Velen vonden het in Arnhem plezieriger dan in de grote steden. Dat gold ook voor menig bordeelhouder, zoals de in Rotterdam geboren Rudy Kousbroek (1943-2022) die panden kocht in de Eerste Spijkerdwardsstraat die toen spotgoedkoop waren. Er waren ook vrouwelijke bordeelhouders zoals Beppie Hunting en Hanna Kont. Beppie was de hoerenkoningin van het Spijkerkwartier en woonde in een huis –inmiddels een verdwenen stukje Arnhem- aan het Westeinde nabij het Velperpoort Station. Hanna was een “klein poppedientje” met pijpenkrullen. Later als zo velen in armoede geëindigd.

Prostitutie was er al medio 19^e eeuw in het Spijkerkwartier en ook rond 1960 was de prostitutie wijd verspreid over het Spijkerkwartier. Het lijkt erop dat met de groei van de hoerenbuurt in het Spijkerkwartier de animo af nam om in het centrum en het buitengebied te tippelen. Raamprostitutie bood wat meer veiligheid voor prostituees en hun klanten dan in de buitengebieden, maar raamprostituees moesten wel een deel van hun verdiensten afdragen aan huur, wasgeld en dergelijke. De 19-jarige verslaafde “Cynthia” die uit de kring van koffieshops in Leeuwarden kwam meldde in 1992 in De Telegraaf dat ze een tijd had gewerkt achter de ramen in Arnhem dat veiliger was dan op straat en “Arnhem verdiende goed”. Rond 1969 verdienden sommige prostituees f 1000,- per week. Hoeveel ze nu echt overhielden is onbekend. Ze betaalden circa f 300,- per week huur, maar moesten op eigen kosten de winkel verzorgen. Rudy Kousbroek bracht schone lakens en liet de vuilnisbakken legen. Gemiddeld hielden ze het 5 á 6 zes jaar bij hem uit. Zijn verslagen over prostituees die voor hem koken, stralen gezelligheid uit. Men kan dat niet verifiëren. Rudy Kousbroek deed niet aan onderverhuren. Hoewel bordeelhouders soms in een groot huis in Arnhem- Zuid woonden, is niet bekend dat een prostituee een villa kocht. In de omgeving van de Riethorsterstraat werkten er vele prostituees nabij de toenmalige kleuterschool “Het Spijkertje” en de Montessorischool St. Agnes. Ook werkten er prostituees in de Dullertstraat, Eerste Spijkerdwardsstraat en Tweede Spijkerdwardsstraat. In de Parkstraat, Boekhorstenstraat Spijkerstraat en Hertogstraat stonden de dames met hoge hoerenkapsels, minirokjes en puntschoentjes in de portieken.”Maak je de kijktoer”, riepen de prostituees in Amsterdams accent tegen de voetstaps passerende passanten. Tijdens hun pauze tussen 13.00 en 14.00 gingen ze naar het Café van Tante Jet. In de zomer was iedereen op straat met een krat bier op de stoep, zoals Kees Crone schetst in zijn boek Verlicht Kwartier. Ondanks de bluffers van de seksbazen toch een gezellige volkswijk. In de Parkstraat reden auto's, stationair of nauwelijks voortbewegend in het mistige lantaarnlicht. De dames in het Spijkerkwartier werkten toen nog niet allemaal achter de ramen. Er liepen hier ook wat straatprostituees rond. Neonlicht was rond 1920 uitgevonden dus het is aannemelijk dat al in 1960 men wat rode/roze/paarse gloed vanuit de trein kon zien. Waar al de prostituees toen woonden is niet bekend. Volgens Gerda van Steijn in 1996 woonden er prostituees met hun gezin en kinderen in de Eerste Spijkerdwardsstraat in oude huisjes, die inmiddels al lang zijn

GEDOOGBELEID 1950-2000

Actiecomité Arnhemse Woonwijken tegen Gedoogzone

Vandaag blokkeren wij, verontruste bewoners in Arnhem, een kwartier lang het Prinsehof en de zogenaamde "tippelroute".

Slechts één kwartier lang vragen wij de aandacht voor het twijfelachtige beleid van de Gemeente Arnhem.

Immers, in het Rapport Project Rijncity Arnhem geeft de Gemeente aan op een kwalitatief hoog niveau te willen zorgen voor goede marktaspecten, wonen, kantoren en toeristische/recreatieve elementen en weinig verkeer en geen geluidshinder in het City-centrum. Een en ander zal plaatsvinden in nauw overleg met alle betrokkenen. Tegelijkertijd wordt een deel van het City-centrum aangewezen als gedoogzone voor prostitutie! Zonder overleg met betrokkenen...

Wij zijn ervan overtuigd dat een dergelijke gedoogzone in of nabij een woonwijk teveel overlast met zich meebrengt. Ook voor ondernemers en kantoorpersoneel zijn er nadelige gevolgen en als toeristische attractie kunnen we leukere dingen verzinnen. Met name de onveiligheid voor zowel bewoners, als bezoekers voor de binnenstad, is niet acceptabel.

Daar waar een gedoogzone is, komen meer prostituées dan er nu in Arnhem zijn. Daar waar veel prostituées zijn, komen dealers. Waar dealers zijn komen junks. Junks hebben geld nodig voor heroïne. Gevolgen: inbraak, autokraken, tasjesroof en bedreiging van bewoners, winkelpersoneel, kantoorpersoneel en bezoekers.

Binnen de kortste keren is de hele omgeving onveilig, en moge het duidelijk zijn: criminelen kennen geen vaste werktijden.

Niet alleen voor onszelf protesteren wij vandaag, maar ook voor bezoekers aan de binnenstad (winkels, horeca, schouwburg, Muis Sacrum, Airborne-monument, Rijnkade enz.).

En na vandaag zullen we actie blijven voeren!

Bewoners van Arnhem gedogen niet!

Bewoners voeren actie tegen de gedoogzone Prinsenhof (1991). Gelders Archief

BIJLAGEN

Straatprostituees in de 19^e eeuw in Arnhem (vervolg)

Naam	Teelke Vos
Beroep	Publieke vrouw
Beroep echtgenoot	Smid (1899)
Beroep moeder	Dienstmeid (1848)
Burgerlijke Staat	Ongehuwd
Echtgenoot	Johannes Hendricus Franciscus Cranen
Geboortedatum en -plaats	6 juni 1848, Groningen
Geboortedatum en -plaats zoon	24 oktober 1874, Arnhem
Huwelijksdatum en -plaats	14 juni 1899, Arnhem
Leeftijd bij overlijden	63 jaar
Leeftijd bij overlijden echtgenoot	71 jaar
Leeftijd bij overlijden zoon	1 jaar en 6 maanden
Moeder	Teelke Vos
Overlijdensdatum en -plaats	18 april 1912, Arnhem
Overlijdensdatum en -plaats echtgenoot	16 juli 1920, Renkum
Overlijdensdatum en -plaats zoon	Donderdag 4 mei 1876, ziekenhuis, Arnhem
Overlijdensdatum en -plaats zoon Constantius	4 mei 1876, Arnhem
Zoon	Constant Vos

Naam	Wilhelmina Bouwhuis
Beroep echtgenoot	Smidsknecht (1871, 1873)
Beroep vader	Kleermaker
Broer	Jacobus Bouwhuis
Dochter	Antje Smit
Echtgenoot	Hendrik Smit
Geboortedatum en -plaats	19 mei 1850 in Sneek
Geboortedatum en -plaats broer Jacobus	1846, Sneek
Geboortedatum en -plaats dochter Antje	14 november 1872, Sneek
Geboortedatum en -plaats echtgenoot	Circa 1850, Leeuwarden
Geboortedatum en -plaats moeder	1819, Sneek
Geboortedatum en -plaats vader	1820, Amsterdam
Geboortedatum en -plaats zoon Karst	27 augustus 1871, Sneek
Geboortedatum en -plaats zus Johanna	30 december 1852, Sneek
Godsdienst	Rooms-katholiek
Godsdienst	Nederlands Hervormd
Huwelijksdatum en -plaats	2 juli 1871, Sneek
Leeftijd bij overlijden echtgenoot	23 jaar
Leeftijd bij overlijden zoon Karst	9 maanden
Moeder	Antje van der Woude